

‘אדרבה, אי חופן וחוזר וחופן לא יכנס אחר בחפינתו, אי אפשר שלא יחסר ושללא יותר’. פירוש, על הרוב לא יימצאו חפנים זהים, הלכך לא ייכנס האחר בחפינתו של זה, אבל יתכן הדבר לפעמים [אף על פי שלא יתכן לצמצם בדיוק גמור] שהרי נסתפקו לעיל חפן חבירו ונתן לתוך חפניו מהו. ואם אי אפשר בשום אופן שלא יחסר או יותר, הלא אין מקום לספק.

‘ע”ב) כיצד הוא עושה, אחז את הבוץ בראש אצבעותיו ויש אומרים בשיניו, ומעלה בגודלו עד שמגיע לבין אצילי ידיו, וחוזר ומחזירה לתוך חופניו’. לפרש”י (וביתר באור בריטב”א), מצמיד הכהן שתי ידיו, ודוחף-מושך את הבוץ מעט מעט בעזרת האגודלים (והשיניים), עד שיצא מכפות ידיו ויהא מונח על שתי אמות ידיו, ואז הוא מטה את הבוץ בצורה כזו שיתהפך קדימה על הפנו ויתרוקן על חפניו. ויש מפרשים (כן משמע ברמב”ם עבודת יוהכ”פ ד, א ובסמ”ג רט. וכן הגיה הגר”א בגמרא): תופש את שפת הבוץ בראשי אצבעותיו ומערה את הקטורת באמצעות אגודליו אל תוך כפות ידיו [והיה מהפך את הבוץ בעזרת האצבעות כך שיתרוקן כולו לתוך מלא חפניו. כן מבואר בפירוש ר’ אליקים].

‘כדי שיהא עשנה שוהה לבוא... – שלא יזיקנו העשן (עפ”י מאירי לעיל).
‘... כדי שיהא עשנה ממחר לבוא’ – שלא יסתכל בשכינה ויסתכן, הילכך מפזרה כדי שיהא עשנה מרובה ולא יסתכל מרוב עשן. כי בענן אראה – היינו ענן הקטורת (רבנו אליקים).
 יש להעיר שבתרגום יונתן וכן רש”י בפירושו לתורה, מפרשים ‘כי בענן אראה’ בענן שכינה מדבר, הואיל ואני נראה בקדש הקדשים בעמוד ענני, לפיכך ייזהר האדם שלא ירגיל לבוא שמה. וגם בלשון הרמב”ם (עבודת יוהכ”פ א, ז) יש לדקדק שהכתוב אינו מדבר בעשן הקטורת. ואולם להלן נג. משמע בגמרא ש’בענן’ היינו ענן הקטורת, שדרשו מזה לענין מעלה עשן (וכפרש”י שם). וזה תואם עם פירוש ר’ אליקים.

‘איתיביה רבי אמי לרבי יצחק נפחא, נמנין ומושכין ידיהן ממנו עד שישחט. ואם איתא עד שזרוק מיבעי ליה. שאני התם דכתיב...’ משמע בגמרא שיוצא אדם ידי חובתו בקרבן גם אם לא היה בעליו בשעת השחיטה, שלכך לולא לימוד מיוחד מן הכתוב היה יכול אדם להימנות על הפסח לאחר שחיטה. והיינו משום (כן משמע בתוס’ נ. ד”ה איתיביה) שבשעת עיקר הכפרה דהיינו הזריקה – הוא בעליו, הגם שאינו בעלים בשעת עשיית שאר העבודות (ע”ע בזה במובא בפסחים פט. מהגר”ש כץ שליט”א).

דף נ

‘איתיביה רבי יצחק נפחא לר’ אמי והוציא את כל הפר – שיוציא את כולו. ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת – אמר רב פפא: בעור ובשר ופרש דכולי עלמא לא פליגי...’ עתה חוזר בו מהתירוץ הקודם שיוציא את כולו, אלא כל הקושיות מתורצות בהסבר זה, שגוף הפר על כל אשר בו נקרא ‘פר’ גם לאחר שחיטה (עפ”י תורי”ד. וגרס ‘אלא אמר רב פפא...’ אמנם גם לגרסתנו יש לפרש כן).

‘אמר לו רבי מאיר, והלא פר יום הכפורים וחביתי כהן גדול ופסח דקרבן יחיד הוא ודוחין את השבת...’ יכול היה להקשות גם מאילו של אהרן ביום הכפורים שהוא קרבן יחיד לכל הדעות, ודוחה את השבת ואת הטומאה – אלא תנא ושייר (מהרש”א להלן).

'אלא אימא שאין חטאת השותפין מתה'. באמת לא מצינו בעלמא חטאת של שותפים שהרי חטאת אינה באה בנדבה כעולה וכשלמים, ואם נתחייב חטאת – צריך להביאה בעצמו. ומה שאמר כאן 'חטאת השותפים' היינו לומר שאינה חטאת של יחיד שדינה במיתה. וגם לא חטאת ציבור – כי אין הכהנים נחשבים 'ציבור' (עפ"י זבה תודה).

יש עוד 'חטאת השותפין' – פר העלם דבר של ציבור, למאן דאמר בית דין מייתי. ע' הוריות ו וברש"י. ובמאירי רצה לצדד אופן נוסף, כששנים מקדישים חטאת עבור המהויב בה, ע"ש ובספר זכרון שמואל עה, ב.

(ע"ב) 'או דילמא בקופיא מתכפרי'. כלומר כפרתם 'צפה' בקרבן ואינה עיקרית וקבועה בו (וע"ע בגדרי

'קיבועא' ו'קופיא' במובא בזבחים ו).

ורבנו חננאל גרס 'בהקיפא' כלומר אינם מתכפרים בפרו עד שעת הקפת הוידוי [הקפה מלשון סמיכות וקיבוץ], כשמתקבצים ביום הכפורים להאזין הוידוי, באותה שעה מתכפרים, ואם מימר מקודם לכן תמורתו תמורה (וכן מפרש הערוך 'קף') כפי דרכו לנקוט כרבנו חננאל, אלא שגרס 'בקופיא'.

*

כפרת יום הכיפורים

'... עד גמר מעשה ביום הכיפורים דכהן גדול נכנס לקדש הקדשים אל ה' ממש, מקום שאין צדיקים גמורים יכולין לעמוד בכל השנה כולה, רק ביום הכיפורים דהכל בעלי תשובה. ומצד אותה מדריגה 'ירבה לסלוח' – בריבוי, היינו כמו שאמרו (להלן פו:) יחיד ששב – מוחלין לו ולכל העולם כולו.

ולא ימלט העולם בשום דור מיחיד ששב ביום הכיפורים שהוא העומד באותו דור במקום כהן גדול הנכנס לקדש הקדשים, היינו ששב לה' לגמרי עד 'אל ה' וגו' כי ירבה לסלוח' – היינו לכל ישראל.

ועצמו של יום מכפר על דרך זה אף למי שלא שב כמו שנתבאר דעכ"פ עצם לבו קשור בהש"י, וכל נפשות מישראל קשר אחד וכאשר נקשרה נפש אחד מישראל לגמרי בו ית' הרי ממילא נמשך הכל עמו כמושך בקצה החבל שנמשך כל החבל עמו. ויעקב חבל נחלתו' – ראשו אחד קשור למעלה בצורתו של יעקב החקוקה בכסא הכבוד, וראשו התחתון הוא נפשות פושעי ישראל היותר גרועים, וכן הוא הולך ממדרגה למדרגה, ויום הכיפורים שמעורר היחיד ששב להיות נכנס אל ה' לבית קה"ק, ממילא נמשך כל החבל עמו בהתעוררות תשובה ועליה למעלה כל אחד לפי ערכו ומדריגתו, וממילא נמשך כפרה גם להם.

ופלוגת רבי וחכמים אי מכפר גם לשאין שבים היינו בכפרה גמורה שלא כפי הראוי מצד היחיד ששב שבזה הכל מודים דיש מחילה לכל העולם כולו אבל זה תלוי כפי כח תשובתו (של אותו יחיד), היינו כפי כח משיכתו החבל למעלה. ומשיח שהוא יהיה תכלית מדריגת תשובה היותר עליונה, תשובתו תפעול מחילה גמורה לכל העולם כולו עד שיבוקש באמת עון ישראל ואיננו לגמרי במציאות עוד עד העולם, אבל בעולם הזה אין מדריגתן כל כך, והכל כפי מדריגתו בתשובה וכך הוא מעורר תשובה גם כן בלבנות השאר עד שאין לקרותם עוד 'אין שבים' לגמרי, אף שאין מורגש אצלם, אבל רבי סבירא ליה דמכפר ליה לשאין שבים לגמרי, היינו דידוע דלעולם הגמר מעשה הוא בידו של הש"י וכמו שאמרו 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים', ויראה הוא

תרעא לאעלא לגו מהימנותא (זוהר ח"א יא:), היינו השתדלות האדם בכניסה לקדושה, אבל גמר הכניסה – זהו בידי שמים שאלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו (סוכה נב:). ויום הכיפורים הוא גמר הכניסה, אין יד האדם שלטת שם ועל כן 'וכל אדם לא יהיה בבואו לכפר בקודש' – לפי שאין בזה שייכות להשתדלות אדם. ולכן לרבי עיצומו של יום מכפר בלא השתדלות האדם כלל, כי הארת אותו יום הוא דהכל בידי שמים.... ויום הכיפורים הוא התנוצצות תרעא דחירו שממקום הבינה שבידיעת הש"י שלמעלה ממקום הבחירה, ומשם אין מקום לחטא כלל כיון דהכל מסודר בידיעתו ית'. וזה שאז"ל (בתנא דבי אליהו רבה פ.) על הפסוק ימים יוצרו ולו אחד מהם...'.
(מתוך רסיסי לילה נ עמ' 111)

דף נא

'אדמוקים לה באילו של אהרן לוקמה בפסח'. ויתפרש לפי זה 'שהזבח נוהג ביחיד כבצבור' – ששוחטים אותו גם על היחיד (וכן משמע מרבנו אליקים).

עוד אפשר לפרש 'נוהג ביחיד כבצבור' – שזבח פסח יש בו אפשרות להביאו ביחידים כלומר פסח שני, כשם שהוא נוהג בצבור – בכנופיא, בראשון (כפירוש זה משמע מתוס' ישנים. וכן אפשר לפרש בדברי מהרש"א לעיל נ:).

ואולם יש הגורסים בברייתא 'נוהג בצבור כביחיד' – ולפי זה אי אפשר לפרש כן שהרי משמע שהחידוש הוא ב'נוהג בצבור' והלא זהו עיקר הפסח, בחבורה ובכנופיא. ויש לפרש לפי דעת רבי נתן שאמר (בפסחים עח:): כל ישראל יוצאים בפסח אחד, וזהו 'נוהג בצבור כביחיד' – כלומר כל ישראל יכולים להביא פסח אחד הגם שאין ראויים לאכילה, וכקרנן ציבור שאין אכילה מעכבת בו [והיה יכול לתרץ שאינו סובר כרבי נתן, וכמה משניות יש בפסחים שאינן כרבי נתן] (עפ"י תוס' ישנים וריטב"א).

'קסבר אין שוחטין הפסח על היחיד'. רש"י מפרש, כיון שאינו בא בלא שותפות אין עושה תמורה. והקשו המפרשים הרי לכל הדעות יכול אדם יחיד להקדיש פסח ורק אחר כך למנות אחרים עמו, ואם כן הלא יכול לעשות תמורה עד שלא מינה אחרים.

ויש מי שפרש פשט הגמרא, כיון שסבר אין שוחטים את הפסח על היחיד אין אני קורא בו 'נוהג ביחיד כבצבור', לכך אין להעמיד הברייתא בפסח (עפ"י חדושים ובאורים).

נראה שרש"י לשיטתו נמנע מלפרש כן כי גורס בברייתא 'בציבור כביחיד' (כן משמע מדבריו לעיל בד"ה אלא לאו), ועל כרחך מתפרש כפירוש הראשונים הנ"ל שכל ישראל יוצאים בפסח אחד, ואם כן 'יחיד' היינו כפשוטו, שהפסח קרבן של יחידים ולא קרבן ציבור, ולא דוקא אדם אחד.

ומה שהקשו הלא יכול להמיר מקודם שנתוספו אנשים – שמא יש לומר שסבר אין שוחטים על היחיד אף בדיעבד [וכן מבואר מדברי הרמב"ם שפסק כרבי יוסי ששוחטים על היחיד, ואעפ"כ לכתחילה מצוה לצרף אחרים, משמע שלרבי יהודה אין שוחטים על היחיד אף בדיעבד. ע' משך חכמה ראה טו,ה], הלכך יש לומר שסבר רב ששת שקרבן פסח נחשב לעולם כקרבן השותפים, הגם שלעת עתה הוא שייך ליחיד, מאחר ואין בו אופן הקרבה אלא בשותפות. שו"ר כן בחזו"א או"ח קכד לדף צה, בקיצור נמרץ. ולפי הנחה זו יש סיוע למה שכתב בשו"ת בית זבול (ח"ב כו,ב) שלא הפקירה תורה את פרו של אהרן לכהנים אלא בשעת כפרה ולא מקודם לכן, ואעפ"כ אינו עושה תמורה הגם שכעת אינו של שותפים, אלא לפי שבשעת הכפרה יהיה של שותפים שוב אינו בר המרה. כן כתב מצד הסברה. ולפי האמור מוכח הדבר מהסוגיא, מכך שהפסח אינו עושה תמורה אם אין שוחטים על היחיד